

**SFÂNTUL SIMEON NOUL TEOLOG -
VIZIUNEA SA ASUPRA TEOLOGIEI***

Pr. Prof. Dr. John A. MCGUCKIN,

Universitatea Oxford (Marea Britanie), Universitatea Columbia, N.Y. (SUA)

Traducere din limba engleză și adaptare de **Marian RĂDULESCU**

Mulțumim Pr. Prof. Dr. John A. McGuckin pentru amabila permisiune de a publica, în limba română, prezentul studiu.

Sfântul Simeon Noul Teolog a ajuns cunoscut în rândul teologilor occidentali și, mai recent, printre cititorii de limbă engleză, datorită traducerilor operei sale esențiale. Din 1975 sunt disponibile traducerile în această limbă a *Imnelor*¹ de către G. Maloney, iar antologia *Classics of Western Spirituality* include *Discursurile etice (Ethical Discourses)*² și versiunile subsemnatului pentru *Omilii teologice (Theological Discourses)* și pentru *Capetele practice și gnostice (Practical and Gnostic Chapters)*³. Din ultimele două îmi voi extrage materialul pentru ilustrarea ideilor din prezenta lucrare, deși puteam folosi oricare din lucrările Sf. Simeon.

Sf. Simeon a trăit între 949 și 1022 A.D. Pe la mijlocul vieții sale a fost stareț într-o mănăstire studită din Constantinopol. Viața sa, scrisă de către ucenicul său, Nichita Stithatul, oferă o imagine clară a unei energii mistice, puternice și practice. Câteva observații preliminare sunt necesare pentru a reliefa două puncte de plecare pentru acest studiu.

Mai întâi, Sf. Simeon apare foarte târziu în tradiția patristică - este o figură medievală bizantină - și de aceea mulți refuză să-l includă în studiile lor patristice. Nu e cazul să căutăm în gândirea lui urme de originalitate la nivel speculativ. El este unul dintre cei trei scriitori pe care tradiția Bisericii îi numește „Teologul”. Dar Sf. Simeon nu se situează în contextul de fermentare teologică al primilor doi: Ioan și Grigorie. El își merită titlul mai degrabă datorită poeziei sale admirabile și unice, prin care exprimă participarea la viața (lumina) în Hristos. Este, altfel spus, un „teolog spiritual” (deși această sintagmă i s-ar fi părut total nepotrivită) și a fost recunoscut în Răsăritul creștin ca un maestru al vieții interioare, fiind considerat adevăratul părinte duhovnicesc al tradiției isihaste ulterioare. Opera sa a fost apreciată mai ales la Athos și conține gândirea mistică răsăriteană în cea are ea mai sublim.

* Articol publicat în rev. „The Patristic and Byzantine Review”, vol. 3 no. 3 / 1984 și tradus în limba română prin amabila permisiune a autorului.

¹ *Hymns of Divine Love* (New Jersey, 1976).

² Pub. SPCK London.

³ *Cistercian Studies* 41 (de aici înainte CS 41) Kalamazoo, 1982.

În al doilea rând el este cel care, la fel ca mulți alți scriitori bizantini importanți, a lăsat în urmă o viață de aristocrat pentru a viețui ca monah. A fost un om cu o mare tărie de caracter, iar opera lui conține critici morale și teologice de o vigoare ce i-ar fi făcut să tresară până și pe cei mai neobrăzați. Această combinație (contradictorie și nouă în peisajul teologiei ascetice a Părinților) de laudă a bunătății Domnului și de reguli formulate cu austeritate, este ceea ce îl surprinde la prima vedere pe cititorul apusean al scrierilor Sf. Simeon.

Scriam mai sus că el însuși ar fi găsit nepotrivită sintagma „teolog spiritual”. Pentru ca să înțelegem de ce, ar trebui ca mai întâi să ne întrebăm cum defineau Părinții teologia, într-o vreme când patristica trăia un reviriment. Patriologii de azi ar trebui să reflecteze la această problemă, fie și numai din rațiuni metodologice, pentru că patristica de azi prea des separă tradițiile ascetice de cele dogmatice ale Părinților, într-o manieră ce pare să se opună întregului curent al gândirii patristice. Care să fi fost atunci viziunea Sf. Simeon asupra teologiei?

Primul sfat pe care îl dădea celor care doreau să teologhisească, în prefața sa la „Primul Discurs” este: să se răzgândească, deoarece „Este semnul unui suflet pripit și îndrăzneț să vorbească despre Dumnezeu”⁴ fiindcă, în principiu, ei încearcă să exprime „ceea ce nu se poate exprima” și „ceea ce este mai presus de înțelegerea omului”. Sf. Simeon nu se adresează doar adversarilor heterodocși, ci și celor care sunt preocupați cu adevărat de ortodoxia patristică. Și continuă: „Această [îndrăzneală] este nu doar suferința celor care iau asupra lor cuvântarea despre Dumnezeu, ci și a celor care încearcă să repete cuvintele teologilor care au fost inspirați de Dumnezeu.”⁵

Deja putem observa conceptul-cheie care îi descrie pe „adevărații teologi” (Părinții) ca fiind „cei care au fost inspirați de Dumnezeu”. Cuvintele lor scrise (*depisum traditionis*) sălășluiesc în puterea noastră și ne sunt la îndemână. Nu însă și taina inspirației lor (de unde le purced cuvintele).⁶ Pentru Sf. Simeon, teologia este în totalitate un har de la Dumnezeu. Dumnezeu, Duh fiind, nu este un obiect pe care să îl putem investiga, ci o prezență spirituală pe care să o întâlnim. „Când oamenii Îl caută pe Dumnezeu cu ochii trupești – spune el – nu Îl vor găsi nicăieri.”⁷ Acesta este mai mult decât un clișeu teologic despre omniprezență, indicând mai degrabă spre rădăcinile gândirii sale teologice: tradiția ascetică a dumnezeieștii întâlniri. Astfel, teologia este definită exclusiv ca inițiere spirituală. Respinge trinitarianismul necunoscut al adversarului său printr-un reproș instinctiv: „Ați primit voi [teologilor moderni] de la Iisus, Care este Însuși Înțelepciunea, o inițiere mai profundă ca a lui Ioan, care s-a odihnit la pieptul lui Hristos?”⁸ Peste

⁴ *Theological Discourse* 1 (de aici înainte TD 1) CS 41 p. 107 -pt. versiunea în limba română, am păstrat referințele autorului (n. red.)

⁵ Ibid.

⁶ Cf. îndemnul la corecta interpretare a teologiei patristice așa cum se găsește în paragraful final din cartea lui Sf. Atanasie, *De Incarnatione*.

⁷ *Practical Chapters* (de aici încolo CC) 1.1. – pt. versiunea în imba română, am păstrat referințele autorului (n. red.)

⁸ TD 1. CS 41 p. 110.

tot în opera lui Sf. Simeon se pune mare accent pe necesitatea harului lui Dumnezeu pentru teologie și, mai ales, pentru conștientizarea aceluia har: „Dacă sufletul - spune el - nu primește Împărăția lui Dumnezeu conștient, prin toate simțurile, atunci nădejdea mântuirii este în zadar.”⁹ Remarcile sale asupra discursurilor teologice care nu pornesc dintr-o experiență sunt de neclintit: „Omul care este orb din naștere nu știe nimic despre aceste lucruri, nici din experiență, nici din propriile eforturi, dacă nu află despre ele din auzite și astfel învață despre lucrurile pe care nu le-a văzut niciodată. Un astfel de om spune altora ce a auzit, dar nici el și nici ceilalți nu știu despre ce vorbesc.”¹⁰ Acest ultim paragraf, cu aluzie la tema credinței-lumină din Ioan 9 (a crede înseamnă a vedea), ne face să revenim la dificultatea în care se afla tradiția teologică creștină, care nu este literară, ci personală, de vreme ce Evanghelia mântuitoare nu constă atât în ceea ce a spus Iisus în trecut, ci mai degrabă în ce reprezintă Iisus Cel Înviat pentru Biserică. O astfel de tradiție vie nu trebuie înțeleasă ca transmitere de fapte bune, ci ca întâlnire personală cu Adevărul. Dorința filosofică a lui Pilat de a specula asupra naturii adevărului¹¹ apare în Ioan 14:6. Este chiar tradiția evanghelică pe care o urmează Sf. Simeon. De aceea, pentru el, tradiția este depozitată nu atât în cărți, ci în Sfinți, în special în aceia care încă mai trăiesc printre noi ca părinți și învățători.

Voi reveni puțin mai jos la tema principală a părintelui duhovnicesc în scrierile Sf. Simeon, dar acum permiteți-mi să redau concluzia sa din *Capetele gnostice*:

Când un om știe că Îl are pe Dumnezeu care îi dă înțelepciune, a parcurs toate scripturile și pentru că a cules toate fructele lecturii sale, nu mai are nevoie să citească. Cum așa? Ei bine, dacă Același Care i-a inspirat pe autorii scripturilor sălășluiește în acest om și îl inițiază în tainele cele ascunse, el însuși devine o carte inspirată pentru alții. El poartă noile și vechile taine inscripționate în el de chiar mâna Domnului, căci a împlinit toate lucrurile și se odihnește¹² de la lucrarea sa întru Domnul Care este perfecțiunea supremă.¹³

Iar și iar afirmă Sf. Simeon că experiența personală a lui Dumnezeu este singurul criteriu valid al teologiei:

Dacă omul nu simte intuitiv că a așezat imaginea Domnului nostru Iisus Hristos, om și Dumnezeu, deasupra rațiunii sale, atunci

⁹ *Oratio 13, De Baptismo. PG 120:379A. cf. CS 41, nota 47, p. 21.*

¹⁰ *CC 1.41.*

¹¹ *Ioan 18:38.*

¹² *Anapausis* înseamnă starea de *apatheia*: este odihna vitală rezervată celor desăvârșiți (*Teleioi*). Își ia sensul din întrebuintărea inițială, ca “odihnă” apocaliptică a Vârstei a Șaptea.

¹³ *CC 3.100.*

rămâne carne și sânge. Nu poate cunoaște nici o experiență duhovnicească în acest fel.¹⁴

Această insistență explică de ce până nu de mult (poate chiar până la jumătatea secolului XX) Sf. Simeon a fost respins de către majoritatea comentatorilor apuseni datorită accentelor sale messaliene – acuzație neîntemeiată și cu rădăcini în polemica medievală cu isihasiștii, pe care Apusul i-a respins. Cu toate acestea, tema principală - tot adevărul duhovnicesc trebuie experiat - se regăsește în întreaga sa teologie polemică. De exemplu, o regăsim: în apărarea tradiției străvechi a iertării sacramentale de către monahi nehirotoniți;¹⁵ în doctrina sa cu privire la necesitatea unui al doilea botez duhovnicesc;¹⁶ în contestarea autorității ierarhice asupra monahilor pe motiv că harisma conducerii Bisericii ar putea fi operativă doar în funcție de măsura vredniciei fiecăruia.¹⁷

Toate aceste aspecte ale învățaturii Sf. Simeon au ca bază același principiu: teologia este exclusiv experiența Duhului lui Dumnezeu, Care ne inițiază întru adevăr. Ele sunt deliberat polemice, desigur, ilustrând o stare de fapt politică și bisericească a Bizanțului medieval.¹⁸ De aceea, dacă am vedea în Sf. Simeon un mesalian sau un montanist, am răstălmăci sensul scrierilor sale. Astfel de analize nu țin seama de adevăratul context al operei sale, trec peste natura ei oratorică și peste faptul că ea nu este sistematizată și astfel premisele nu sunt urmărite până la concluziile lor logice. Afirmățiile Sf. Simeon erau extrem de provocatoare, iar adversarii săi s-au folosit de aceste predici (și de multe altele) pentru a-l aduce la judecată în fața unui sinod local și pentru a-l exila, pe 3 ianuarie 1009.

În cele ce urmează voi dezvolta două aspecte ale gândirii Sf. Simeon, așa cum apar ele în doctrina acestuia, mai precis felulcum înțelegea Sf. Simeon, teologia: (1) ca experiență și (2) ca întâlnire personală.

Referitor la primul aspect – iar Sf. Simeon adoptă o viziune tipic „patristică” în acest sens – observăm că disciplina ascetică ocupă un loc central în opera sa. Titlul complet al manuscrisului sau (*Capete*) este: *Capetele practice, gnostice și teologice*. Formatul urmărește un progres de-a lungul diferitelor grade de asceză. Sufletul se mișcă vertical de la frică, la dragoste față de Dumnezeu, înaintând simultan prin starea de asceză purificatoare și credincioșie morală până la bucuria vederii lui Dumnezeu. Comentatorii occidentali ar putea regăsi aici structura triadică a cunoașterii divine: curățirea de patimi, iluminarea, unirea cu Dumnezeu. În fazele inițiale de inițiere, Sf. Simeon le indică monahilor începători să postească, să vegheze și să asculte. La sfârșitul *Capetelor*, Sf. Simeon descrie starea de *apatheia* – viața lipsită de patimi a sfinților ce trăiesc deja în Noul Veac:

¹⁴ CC 1.5.3.

¹⁵ cf. Sf. Simeon, *Epistola De Confessione*, PG 95, 283f (sub Ioan Damaschinul). De asemenea, K. Holl

¹⁶ CC 1.36 de ex. cf. CS 41, p.21.

¹⁷ Pentru o dezbateră mai amplă cf. G. Maloney *The Mystic of Fire and Love*, New Jersey, 1975; J. McGuckin CS 41 pp. 17-21.

¹⁸ Este vorba de apariția scolasticii grecești pe care Sf. Simeon dorește să o combată.

Nu există altă cale prin care să dobândim și să păstrăm dragostea desăvârșită de Dumnezeu, în afară de înțelepciunea duhovnicească, iar aceasta sporește cu fiecare zi prin asceza sufletului.¹⁹

Calea ascezei este o cu totul altă chestiune, una de *praxis* și se îndreaptă spre un singur scop: pregătirea sufletului pentru primirea și experiența lui Dumnezeu, a harului revelației. După Sf. Simeon:

Când am îndeplinit lucrurile pe care Dumnezeu Însuși ne-a învățat în chip mistic și tainic; când le-am împlinit cu toată puterea noastră, cu toată voința, din tot sufletul și cu cel mai fierbinte zel; fără să uităm de nimic din cele despre care ne-a învățat - atunci abia vom avea parte de revelația clară...atunci vom deveni fiii ai lui Dumnezeu după har.²⁰

Pentru Sf. Simeon practica ascezei, în care *Penthos* ocupă un rol important,²¹ este necesară pentru îndepărtarea păcatelor, fiindcă teologia nu poate fi experiată altfel:

Păcatele noastre înalță un zid despărțitor între Dumnezeu și noi, separându-ne de El. Dacă nu îl distrugem sau nu îl curățim prin pocăință, nu numai că nu vom putea să Îl cunoaștem pe Dumnezeu, dar nici nu vom ști că suntem oameni [...] Dacă nu ne vom cunoaște între noi, ca oameni, cum am putea să Îl cunoaștem pe El, incomparabil superior nouă? Dacă nu am fi atât de nepăsători față de noi, nici nu am vorbi atât de îndrăzneț despre Dumnezeu; căci a vorbi despre Dumnezeu și cele sfinte fără o necesară iluminare, fiind lipsiți de Duhul Sfânt, este a fi nepăsător și necunoscător față de noi înșine.²²

Astfel, asceza reprezintă pentru Sf. Simeon o purificare necesară teologului:

Spuneți-mi, ce poate fi mai urât decât omul care, în mândria sa, încearcă să învețe pe alții lucrurile Duhului fără de Duh? Ce poate fi mai groaznic decât omul nepocăit care, necurățindu-se pe sine mai întâi, încearcă să teologhisească în numele unei false cunoașteri și a unei înțelepciuni lumești?²³

¹⁹ CC 1.33.

²⁰ CC 3.77 cu referire la *Romani* 8:14,17.

²¹ *Penthos*: durere însoțită de pocăință, cf. I Hausherr *Penthos* CS 53, Kalamazoo.

²² TD 1. CS 41, p.116.

²³ TD 1. CS 41, p.116 cu referire la *1 Timotei* 6:20; vezi și TD 2, CS 41, p.124.

Am mai putea adăuga un citat de încheiere, în sprijinul aceleiași idei, unde îl îndeamnă pe aspirantul teolog să arate semnele ...

... sincerei credințe în părintele duhovnicesc [...], ascultare și grijă față de cei nevoiași, față de cei bolnavi și chiar mai mult: adâncă smerenie a sufletului și purtarea firească. Arată-mi că ai aceste lucruri sădite în adâncul sufletului tău, în special durerea, fiindcă doar astfel ajunge să se curățească și să aibe parte de cunoașterea tainelor dumnezeiești omul cel râvnitor. Numai după aceea să începi să grăiești despre lucrurile dumnezeiești sau cele omenești. Numai atunci voi pune preț pe cuvintele tale.²⁴

Al doilea aspect al gândirii Sf. Simeon la care doresc să mă refer - strâns legat de cele prezentate mai sus - este felul în care înțelegea teologia ca pe o întâlnire personală. Pentru aceasta a sublinat că este necesară prezența unui părinte duhovnicesc. Pentru Sf. Simeon, tradiția teologică este asemenea unui lanț de aur ale cărui verigi sunt sfinții - cei cerești și cei pământești - uniți în Duh, cu Hristos, care Și-a dat Duhul Bisericii.²⁵ Părintele duhovnicesc este ultima verigă în acest lanț, care ne unește cu această tradiție vie. De aici semnificația și importanța lui. Legătura ucenicului cu părintele său duhovnicesc trebuie să fie una de supunere totală și de iubire:

Dacă omul nu se străduie să se lege prin dragoste și smerenie de ultima verigă a sfințeniei, ci se arată necredincios și neascultător, atunci nu se va lega niciodată de prima verigă, care e Hristos.²⁶

Supunerea față de părintele duhovnicesc este o taină strict personală, o taină vie a lui Hristos, de vreme ce întâlnirea personală simbolizează și evocă părțasia teologică cu Persoana lui Iisus Hristos. De aceea, Sf. Simeon afirmă că părintele duhovnicesc are autoritatea lui Hristos²⁷, ca fiind Hristos,²⁸ ca fiind singurul teolog adevărat pentru monah, călăuza sigură care a experiat deja Noul Veac,²⁹ egalul Apostolilor și al Părinților.³⁰ Sf. Simeon încredințează:

Chiar și în vremurile noastre, încă mai sunt printre noi călăuze sigure, sfinți plini de lumina dumnezeiască.³¹

²⁴ TD 1. CS 41, p.117.

²⁵ cf. CC 3.4.

²⁶ CC 3.6.

²⁷ TD 1. CS 41, p. 117.

²⁸ CC 1.28.

²⁹ CC 1.48.

³⁰ CC 1.85.

³¹ CC 3.87.

Inutil să mai adăugăm că părintele duhovnicesc nu este cel căruia îi place să dea niște sfaturi. El trebuie să fie:

... omul cel ceresc, care a atins umanitatea desăvârșită a lui Hristos.³²

Sf. Simeon atrage atenția asupra alegerii cu grijă a părintelui duhovnicesc, a folosirii Evangheliilor și a scrierilor patristice ca reper pentru verificarea autenticității sale înainte de a-l alege și de a i te încredința. Spune Sf. Simeon:

Trebuie să luați aminte, căci sunt nenumărați falși învățători și dascăli în vremurile noastre.³³

Apatheia este o condiție necesară pentru un dascăl adevărat:

Nu vă încredințați unuia fără experiență sau unuia care este rob patimilor, pentru că s-ar putea să vă deprindă mai degrabă cu viața drăcească, decât cu cea evanghelică.³⁴

Astfel, Sf. Simeon păstrează flacăra unei tradiții vizibile în Panten, o tradiție deprinsă în zilele de început ale școlilor teologice, manifestate în biserica Sfântului Ioan și descinzând de la Mântuitorul Iisus Hristos și de la Apostolii Săi. *Acea* teologie este cu totul altceva, decât „studiile religioase” sau „istoria doctrinei”, iar *acea* comunicare teologică nu s-a făcut prin cuvânt rostit sau scris, ci de la inimă la inimă.

Sf. Simeon este o icoană destul de incomodă, o figură mereu gata să se încrunte, să corecteze, dar care și încurajează. Ne provoacă pe noi, teologii secolului XX, îndemnându-ne să netezim o punte deasupra prăpastiei ce s-a lărgit, între teologia academică și duhovnicia Bisericii. Ne provoacă amintindu-ne care ar trebui să fie calificările noastre elementare pentru a vorbi, neținând cont atât de diplomele sau de cărțile noastre, ci mai mult de esențiala experiență a slavei lui Dumnezeu, pentru a nu teologhisi fără rost.

³² CC 1.54 cu referire la *Efeseni* 4:13.

³³ CC 1.49.

³⁴ CC 1.48.